

rječita potvrda ove istine! Čestitam priredivaču na ideji i ostvarenju a svima vama zahvaljujem na pozornosti!

Pero Sudar

### **Knjiga *Sentencija* ponovno u teologiji**

Martin ZADRANIN, O.P., *Abstractiones de Libro Sententiarum, 13./14. st.*, priredio M. BIŠKUP, O.P., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., 196 str.

Pred teološkim čitalačkim znatiželjnicima nalazi se jedno neobično i vrijedno izdanje. Neobično je, jer je danas rijetkost izdati teološki priručnik na latinskom jeziku i to s početka 14. st.; vrijedno, jer se radi o spisu koji se referira na poznato srednjovjekovno teološko djelo *Sententiae in IV libris distinctae* (oko 1150?), Petra Lombardijskoga (oko 1100.-1164.).

Sam (transkribirani) latinski tekst rukopisa Martina iz Zadra, *Abstractiones de Libro Sententiarum* (*Izvaci iz knjige Sentencija*), nalazi se od 21. do 160. stranice; uvodne stranice sadrže kratice, zatim slijedi kratak sažetak o autoru i njegovu rukopisu (Biškup - Šanjek), paleografska analiza rukopisa (Stipišić), te kratka analiza *Sentencija* Petra Lombardijskoga iz pera priredivača. Na kraju knjige su na 40 stranica: sažeci o Martinu Zadraniu na engleskom, francuskom i hrvatskom jeziku, biobibliografija priredivača prof. M. Biškupa, kazalo osobnih i zemljopisnih imena, pojmovni i biblijski indeks, sadržaj, te dva izvotka iz recenzija, T. Z. Tenšeka i T. Vukšića. Na stranicama knjige je i devet fotografija i prikaza. Izdanje je priredeno s

puno strpljivosti i znalacki. Kodeks *Abstractiones* se spominje koncem 18. st. među 23 najvažnija kodeksa dominikanske knjižnice u Zadru. Ne zna se kako je dospio u kaptolsku knjižnicu talijanskog Urbana kod Urbina.

O autoru rukopisa kodeksa Martinu Zadraniu ne raspoložemo s puno sigurnih povijesnih podataka. Po nadimku se zna da je njegovo porijeklo iz Zadra i da je bio član dominikanske zajednice u Lombardiji. Neko je vrijeme bio i predavač na jednom dominikanskom učilištu sjeverne Italije, ali i voditelj (lector) samostanske škole u splitskoj zajednici. Njegovu prisutnost u Splitu potvrđuju spisi splitskog bilježnika Ivana iz Ancone potkraj prve polovice 14. st.

Zašto je Martin Zadraniin "komentirao" poznatu knjigu *Sentencija*, nastalu oko stoljeće i pol ranije (cca 1150. god.)? Može se reći da je to stoga, što su *Sentencie* P. Lombardijskog bile temeljni priručnik teologije oko četiri stoljeća, dakle i u vrijeme Martina iz Zadra. Osim toga, svi važni teolozi, npr. Toma i Bonaventura, komentiraju ovo važno djelo. Tomin komentar *Sentencija* s izvornim tekstom iznosi čak oko 5 tisuća stranica. Ne samo to. U povijesti teologije je poznato da je bilo preko 500 komentatora *Sentencija*. I još nešto. Kao što je od svih stranih jezika Toma najprije "progovorio" hrvatskim (prijevod *Lauda, Siona* - Hvali Sion: u Omišaljском misalu 1317./1323.),<sup>1</sup> tako su i *Abstractiones* prvi teološko-moralni spis, priručnik jednog hrvatskog teologa. *Sentencie* je kasnije komentirao i Dubrovčanin Klement Ranjina (1489.-1559.).

Zanimljive su još dvije činjenice: prva, da Martin Zadraniin uopće ne spominje svoga glasovitog subrata redovnika Tomu Akvinskog. Možda je to zbog nekih To-

<sup>1</sup> Usp. T. VEREŠ (izabrao i priredio), *Toma Akvinski. Izabrano djelo*, Globus, Zagreb, 1981., str. 2.

minih (averoističkih) teza, osuđenih 1270. god. od Teološkog zbora Pariškog sveučilišta (predsjedao pariški biskup Etienne Tempier), ali je kasnije rehabilitiran. Druga zanimljivost: iako *Abstractiones* počinju s teološkom krepostima (vjera, nada, ljubav), autor uopće ne raspravlja o kreposti "ljubavi". To je u priručniku ove vrste neobično, jer kršćanstvo u trima krepostima, na osobit način u ljubavi, prepoznaje optimalne mogućnosti približavanja idealnom moralnom životu. I teološka je tradicija, bar od 13. st. nadalje, bivala sve složnija u nazivanju triju kreposti "teološkima", pridajući im karakter jedinstvenosti kroz tri elementa: odsjaj su Božje inicijative, vezane su uza život milosti, s njom se zajedno daju ("ulijevaju").<sup>2</sup>

Uvodni tekst manuskripta Martina Zadrana počinje riječima: "Prima die, sicut Scriptura dicit, *lux facta fuit* (Gen 1,3). Sic primo loco Salvator a nobis lucem fidei requirit. Est enim fides lux, id est mentis illuminatio" (Prvog dana, kako kaže Pismo, *stvoreno je svjetlo*, Post, 1,3). Tako Spasitelj na prvom mjestu od nas traži svjetlo vjere. Vjera je naime svjetlo, tj. rasvjetljenje duha). Posljednja rečenica glasi: "Denique sicut Creator animam illam superat in benignitate et potentia, sic et in sapientia" (Napokon, kao što Stvoritelj nadvisuje dušu u dobroti i moći, tako i u znanju).

Između prvog i posljednjeg izričaja nalazi se sadržaj ove teološke rasprave s tada uobičajenim teološkim temama. Osim uvoda bez naslova, tekst na 139 stranica (ne podudaraju se s onima u izvorniku) sadrži 23 podnaslova (nisu svi izvorni), od kojih se mogu spomenuti važniji: O teološkim krepostima vjeri i nadi (kratko), o Božjoj biti, opširan traktat o anđelima, o čovjeku, o grijehu, dekalogu, sakramentima (ne sasvim u

današnjem smislu), o duši i njezinim moćima i sl. Pojedini traktati imaju uočljivo velik broj stranica teksta, kao npr. o Božjoj biti 31 strana; o strahu 21; o grijehu 17; o anđelima 12 itd. Zanimljive mogu biti i neke teme koje su danas irelevantne u teologiji. Među njima je i tema o vremenu stvaranja anđela i o njihovom broju (str. 61 i 70); pitanje zašto je čovjek stvoren od duše i tijela (str. 75-77); zašto se prva žena nije bojala zmije? (str. 82-88); o strahu (ljudski: kad se čovjek boji gubitka zemaljskih dobara ili kad mu prijete tjelesne opasnosti; te božanski strah: koji čovjeka potiče na odustajanje od grijeha, ne toliko od straha pred kaznom, nego iz ljubavi, kao čisti ili sinovski strah, str. 139-140 i sl.).

Koliko god neke pojedinosti iz manuskripta danas izgledaju teološki nadiđene, *Abstractiones* pokazuju s koliko su pažnje srednjovjekovni teolozi raspravljali, te kako su do u pojedinosti nastojali raščistiti nejasnoće u važnim pitanjima toga vremena. Autor pokazuje iznimno poznavanje teoloških mišljenja koja su zajedno s biblijskim tekstovima često navodena kao dokaz pojedinog stajališta. U svakom slučaju, ovaj manuskript je vrijedno djelo za upoznavanje teologije iz vremena njegova nastanka, a osobito za povijesno izučavanje pojedinih teoloških pitanja. Bez toga bi bilo dijelom teško razumjeti i neke današnje teme, koje uostalom imaju zajedničke temelje unutar teoloških disciplina. Ne treba zaboraviti ni važnost kojom je predstavljen doprinos hrvatske teološke kulture iz tako ranog vremena u kojem je manuskript nastao.

U tom pogledu i priredivač i izdavač zaslužuju divljenje, a sama knjiga čitanje.

Tomislav Jozić

<sup>2</sup> Usp. F. COMPAGNONI i dr. (prir.), *Nuovo dizionario di teologia morale*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), <sup>3</sup>1994., str. 1461.